

Muráth Judit

Szakfordítás és segédeszközök Válogatott tanulmányok a szakfordítás, a kontrasztív lexikológia, a lexikográfia és a terminológia témaköréből

(Pécs: PTE KT, 2006)

Fischer Márta

A tanulmánykötet Muráth Judit munkásságának utóbbi tizenöt évében megjelent tanulmányait gyűjti egybe. A kötet a szakfordítás és segédeszközök kérdéseit járja körül, és ezt két szempontból is egyedi módon teszi. Először azért, mert a segédeszközöket készítőik és használóik szemszögéből is elemzi. Másodszor azért, mert a szakfordítást a társtudományok, így a szaknyelvkutatás, a szaklexikográfia és a terminológia metszéspontjában vizsgálja. E diszciplínák mindegyike nélkülözhetetlen a fordító számára szükséges segédeszközök készítéséhez, a terminológia kutatása azonban csak az elmúlt időszakban kapott figyelmet hazánkban. A kötet megjelenése ezért is nagy jelentőségű. A szerző több évtizedes oktatói és kutatói tapasztalatára támaszkodva ráirányítja a figyelmet a terminológiai kutatások fontosságára a szaknyelvkutatás és a szaklexikográfia terén. Az elméleti kérdések mellett megjelennek a szerző által végzett empirikus kutatások eredményei, melyek középpontjában a gazdasági szaknyelv dinamikus szakszókincsének kvalitatív és kvantitatív vizsgálata áll, német-magyar nyelvpárban. A társadalomtudományok, így a gazdaság területe azért tesz különösen indokolttá e vizsgálatokat, mert szakszókincsük rendkívül dinamikus, tartalmi pontosságuk nem homogén. Az esettanulmányok önmagukban is nagy értéket hordoznak, mert – amellet, hogy rávilágítanak a terminológia fontosságára a segédeszközök készítésében – olyan gazdasági terminusok fordítására adnak konkrét megoldást, melyeket még nem tartalmaznak a szótárak.

A kötet bár változatos témákat dolgoz fel, világos, jól követhető logikára fűzi fel a tanulmányokat. A szerző a kontrasztív szaknyelvi vizsgálatokból indul ki (1. fejezet), elemzi a szakfordítás és a terminológia, majd a szaklexikográfia kapcsolatát (2. és 3. fejezet), bemutatja egy szótárhasználati vizsgálat eredményeit (4. fejezet), végül a szakfordítás oktatásának kérdéseivel zárja a kötetet (5. fejezet). A hazai és nemzetközi tanulmányok, konferencia-előadások egy része német nyelvű, de a könyv végén található *Tézisek* részletesen kifejtik a tanulmányok tartalmát, és összegzését adják a kötetben foglaltaknak.

„*A gazdasági szaknyelv – német magyar kontrasztív tanulmányok*” – ez az első fejezet címe, mely rávilágít a gazdasági szaknyelv sajátosságaira és az ebből adódó fordítási nehézségekre. Az első írás a fordító szakmai ismereteinek fontosságára hívja fel a figyelmet. A gazdasági szövegek fordításakor nem elegendő a szaknyelvi kompetencia, hisz a gazdasági és társadalmi rendszerek különbö-

zóságából adódóan a megnevezések szintjén talált ekvivalens nem feltétlenül azonos fogalmat takar. Egy esettanulmány (*kereskedelmi bank – Geschäftsbank vagy Handelsbank*) szemlélteti, milyen csapdát rejthet, ha a fordító nincs tisztában a forrás- és célnyelvhez tartozó rendszerek különbségeivel, és „hisz” a szó szerinti megfelelésnek. Hasonló nehézséget jelent a nyelv dinamikus változása, melyet egy következő tanulmány a német *Standort* példáján mutat be. E terminus poliszém, legalább nyolc magyar ekvivalense adható meg az elemzett német szakszövegek alapján, nagy részüket a szakszótárak azonban még nem tartalmazzák. A fordítónak tehát szakmai ismeretei birtokában, a kontextustól függően kell megkeresnie a magyar megfelelőt. A további tanulmányok a konnotációk szerepét vizsgálják a fordításban, cáfolva azt a feltételezést, hogy a gazdasági szaknyelv „neutrális”, kerüli a képeket, hasonlatokat. A szerző rámutat, hogy a szöveg típusa nagyban meghatározza a fordító mozgásterét a konnotációk fordításában. Végül az analitikus igei szerkezetekről szóló tanulmány e (magyarban „terpeszkedő kifejezések”-nek is nevezett) szerkezetek gyakoriságát és szerepét vizsgálja német és magyar gazdasági szövegekben.

A „*Szakszótárak, terminológia és szaklexikográfia*” fejezet e két utóbbi tudományág eltérő megközelítését és kapcsolódási pontjait mutatja be, hangsúlyozva, hogy a terminológia nagyban hozzájárul a szakszótárak minőségének javításához. A terminológiai iskolák és a nemzetközi terminológiai kutatások ismertetése után a tanulmányok rámutatnak arra, hogy a terminológia fogalomalapú (onomaszociológiai) megközelítése a gyakorlatban olyan adatbázisok kialakítását segítheti, ahol az ekvivalensek párhuzamos korpuszok alapján, a fogalmi egyezés alapján kerülnek az adatbázisba. Az első tanulmány egy ilyen adatbázis felépítésére tesz javaslatot, mely a fordítót az első fejezetben bemutatott csapdák elkerülésében segíti. A további írások esettanulmányokkal támasztják alá a fogalomalapú megközelítés és a párhuzamos korpuszokon végzett vizsgálatok szükségességét a szakszótárak előkészítő fázisában. A rendszerváltozás utáni dinamikus szókincsből vett példák a poliszém terminusok fordítási nehézségeire (*működő tőke/Direktinvestition, Betriebskapital*) és a szinonimaként használt terminusok (*Valuta/Währung; valuta/fizetőeszköz*) eltérő használatára irányítják rá a figyelmet a köz- és szaknyelvben. Hasonló kihívást jelenthetnek a fordítók számára a metaforák és a regionális nyelvi különbségek is. Ezek a példák is alátámasztják, hogy a dinamikus szakszókincs kodifikálásában a szaklexikográfiához kapcsolódniuk kell terminológiai kutatásoknak is.

A harmadik, „*Szakszótárak és a szaklexikográfia*” fejezet a szakszótárírás elméletével és gyakorlatával, valamint a fordítástudományhoz való viszonyával foglalkozik. A két diszciplína közös vonása, hogy hosszú múltra visszatekintő gyakorlati tevékenységük ellenére fiatal, interdiszciplináris tudományágakról van szó, melyek a fordítóképzésben, a fordító segédeszközeiben kapcsolódnak össze. A fejezet tanulmányai áttekintést adnak mind a magyarországi szaklexikográfia történetéről (a kezdetektől a magyar lexikográfia virágkorán át egészen a rendszerváltozás utáni szótárírásig és a meta-szaklexikográfia kialakulásáig), mind a szakszótárírás germanisztikai elméleti háttéréről, elsősorban Wiegand elméletére támaszkodva. A fejezet további írásai a szakszótárak előkészítő munkálatait vizsgálják a rendszerváltozás gazdasági szókincsének feldolgozásában.

A két esettanulmány (*pénzügyi politika/pénzügypolitika/pénzpolitika/monetáris politika és működő tőke/működőtőke*) ismét a terminológiai elv szükségességét igazolja, hisz kiderül, hogy a megnevezés szintjén ekvivalensnek tűnő terminusok valójában nem ekvivalensek. A másik példa arra mutat rá, hogy a szakszótárak gyakran nem követik a terminusok fogalomtárának dinamikus változásait, mely ugyancsak félrefordításokat eredményezhet. A tanulmány végkövetkeztetése, hogy a szakszótár szócikkeinek az idegen nyelvi ekvivalensen felül tartalmazniuk kell részletes nyelvi és szakmai információkat is. Ezt az elvet követte Muráth Judit három grazi szerzőtársával írt kétkötetes szótára, mely a rendszerváltozás társadalmi és gazdasági szakszókincsének egy részét dolgozta fel (Dragaschnig, H. Pogány, Muráth és Zserdin 1998).

A negyedik, „*Szótárhasználat*” című fejezet a segédeszközök használóinak szemszögéből vizsgálódik, és a szakfordítók szótárhasználatát és elvárásait helyezi a középpontba. A szerző közgazdász-, valamint közgazdász-szakfordító-hallgatókkal készített felméréseiből kiderül, hogy a nagy választék ellenére a megkérdezettek kis százaléka használja a gazdasági szakszótárakat. Ez több okra (tradíció, szokások) is visszavezethető, de leginkább a hallgatók szakszótárakkal szembeni rossz tapasztalata elgondolkodtató. A szakszótárak egy része a megkérdezettek szerint nem tölti be funkcióját, egyszerű szólistát tartalmaz, ahol információ hiányában kérdéses az ekvivalencia helytállósága is. Ezenfelül a hallgatók körében kevés a tudatos szótárhasználó. A tanulmány e megállapítások fényében fogalmaz meg további feladatokat a szótárhasználat kutatására nézve. Mindemellett az előző fejezetek valamennyi megállapítása és tanulmánya is e kutatások szükségességét támasztja alá.

A tanulmánykötet utolsó, „*Szakfordítás és oktatás*” című fejezete a fenti kutatási eredményekre támaszkodva mutatja be a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának közgazdász szakfordító-képzésében beindított tantárgyi modulokat. Az informatika és az új technológiák megjelenése tette szükségessé a számítógéppel támogatott fordítás bevezetését először modulként, majd később önálló tantárgyként. A tantárgy a fordítási készségek fejlesztése és a speciális fordítási szoftverek megismertetésén túlmenően jó példát mutat arra is, hogyan valósítható meg interdiszciplináris ismeretek közvetítése az informatikus, nyelvész és közgazdász kollégák együttműködésével. A terminológiai ismeretek fontosságának felismerése vezetett a Terminológia és a Terminológia és szakfordítás tárgyak bevezetéséhez, melyet a második tanulmány ismertet. Az oktatást az a több évtizedes terminológiai kutatómunka alapozhatta meg, melynek eredményeként több terminológiai adatbázis és szakszótár is készült.

A kötet a *Tézisekkel* zárul, mely a tanulmányok összegzésén felül további feladatokat is megfogalmaz. A terminológiai kutatások jelentőségét hangsúlyozva a szerző szükségesnek tartja párhuzamos szaknyelvi korpuszok létrehozását, további szótárhasználati kutatásokat, a terminológia nemzetközi eredményeinek megismertetését, széleskörű oktatását és alkalmazását, valamint a magyar terminológia elméletének és nyelvének hazai megteremtését. E feladatok megvalósulását segíti elő, hogy a szerző irányításával 2006-ban megalakult a Pécsi Tudományegyetem Terminológiai Dokumentációs Központja, melynek célja,

hogy hasonló kutatóközpontokkal együttműködve hozzájáruljon a terminológia hazai megteremtéséhez és népszerűsítéséhez.

Végezetül fontos hangsúlyoznunk, hogy a kötet túlmutat a német-magyar kontrasztív vizsgálatokon. Megállapításai nemcsak e nyelvpárban jelölnek ki további feladatokat, hisz az esettanulmányok olyan terminusokra hívják fel a figyelmet, melyek más nyelven is komoly fordítási nehézséget okozhatnak. A példák így a többi nyelvpárban is impulzust adhatnak hasonló kutatások megkezdésére, azaz a gazdasági terminusok fogalomalapú, párhuzamos szövegekre épülő vizsgálatára. Szükség lenne emellett minden olyan szakterület bevonására, melynek szókincse dinamikusan fejlődik. Ennek érdekében csak azt kívánhatjuk, hogy a kötet eredményei és az eddigi kutatások magyar nyelven is minél szélesebb körben ismertté váljanak mind a segédeszközök készítői, mind használói számára.

Irodalom

Dragaschnig, E., H. Pogány, I., Muráth F-né, Zserdin, M. 1998. *Wirtschaft & Sozialpolitik – aktuell I-II*. Pécs–Graz: JPTE-KFU.